

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РИЗИКОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Логвінова О.П.

Інститут хімічних технологій

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Обґрунтовано необхідність управління економічним ризиком за сучасних умов господарювання. Доведено придатність управління ризиком як засобу успішного господарювання та сталого розвитку підприємства. Узагальнено особливості управління ризиком за сучасних умов господарювання відповідно до етапів процесу управління ризиком. Вивчено найактуальніші чинники ризику у діяльності вітчизняних підприємств. Розглянуто сучасні методи та засоби аналізу та оцінки ризику, а також його зниження.

Ключові слова: ризик, управління ризиком, особливості управління ризиком, аналіз ризику, чинники ризику.

Постановка проблеми. Кожний господарюючий суб'єкт здійснює свою діяльність за умов невизначеності та економічного ризику, які справляють вагомий вплив на результати його функціонування в ринковому середовищі. Світова теорія й практика господарювання свідчать, що економічний ризик притаманний всім видам людської діяльності та повністю уникнути його неможливо. Сукупний рівень ризику формується під впливом множини чинників постійно змінюючогося внутрішнього та зовнішнього середовища. Тому сучасні дослідники та фахівці-практики приділяють значну увагу цій економічній категорії, яка має об'єктивно-суб'єктивне походження та зумовлює необхідність постійного аналізу й оцінки економічного ризику, розробки протиризикових заходів тощо.

Сучасна вітчизняна економіка розвивається за умов надто високого економічного ризику, що пов'язане з різким загостренням економічної ситуації в Україні [7, 14, 15, 16]. Все частіше можна отримати свідчення щодо поглиблення економічної кризи, в якій останнім часом опинилася національна економіка, та, на жаль, ознаки загострення економічної кризи дедалі посилюються. Тому проблема управління економічним ризиком на вітчизняних підприємствах стає особливо актуальною, що потребує пошуку шляхів її вирішення з урахуванням нових обставин, що виникають.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління економічним ризиком на підприємстві досліджували багато науковців, зокрема, Балабанов І. Т., Бузько І. Р., Вітлінський В. В., Наконечний С. І., Великоіваненко Г. І., Гранатуров В. М., Донець Л. І., Івченко І. Ю., Клименко С. М., Лапуста М. Г., Машина Н. І., Матвійчук А. В., Сорока П. М., Тепман Л. Н., Уродовських В. Н., Черкасов В. В., Хохлов Н. В. та ін. [2; 4; 5; 6; 8; 10; 11; 12; 13]. Більшість з них тлумачать управління економічним ризиком як важливий ефективний спосіб передбачення ризиків таким чином, що їх наслідки (людські, фінансові та комерційні) будуть менш збитковими для підприємства. З погляду процесу прийняття рішень управляти економічним ризиком означає з найменшими витратами передбачати фінансові ресурси, необхідні та достатні для зменшення ймовірності появи несприятливих результатів і локалізації негативних наслідків прийнятих рішень [2].

Управління ризиками орієнтоване на пом'якшення наслідків виникнення ризикових ситуацій. До методів управління ризиком належать: передача ризику (страхування, резервування, трансферт, хеджування), лімітування, розподіл ризиків, обмеження ризиків і ін. У решті випадків діяльність з управління економічним ризиком спрямована на

повне виключення або зниження можливості виникнення ризикових ситуацій (профілактика ризиків, тренінг, формування системи управління ризиками і ін.) [5]. З точки зору реалізації послідовності управлінських дій управління ризиками, за В. Н. Гуніним, – це управлінська діяльність, спрямована на класифікацію ризиків, ідентифікацію, їх аналіз й оцінку, розробку шляхів захисту від ризику [3].

Отже, управління економічним ризиком передбачає розробку та реалізацію протиризикових заходів, яка здійснюється за результатами аналізу та оцінки ризику, що містять якісну та кількісну складові. Якісна складова аналізу та оцінки економічного ризику передбачає складання якомога повнішого їх переліку, а кількісний аналіз ризику передбачає чисельну оцінку можливої небезпеки виявлених чинників ризику.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на накопичену теоретичну базу та значний досвід ризик-менеджменту, його положення використовуються далеко не на всіх вітчизняних підприємствах. Крім того, склад конкретних чинників економічного ризику, дія яких визначає його рівень та прийнятність, постійно змінюється. Це потребує неабиякої гнучкості у відслідковуванні найбільш небезпечних чинників ризику та прийнятті господарських рішень від керівництва підприємства. Отже, дієвість управлінських впливів щодо економічного ризику значною мірою визначається врахуванням якомога повного набору чинників ризику, які є найбільш суттєвими саме в конкретний період часу. Тому треба приділяти цьому питанню особливу та постійну увагу. Теоретичні та практичні аспекти управління економічним ризиком з урахуванням сучасних умов господарювання потребують подальшого дослідження, що зумовлює актуальність теми статті.

Мета статті. Метою даної статті є вивчення й узагальнення особливостей управління економічним ризиком за сучасних умов господарювання.

Виклад основного матеріалу. Основними завданнями управління економічним ризиком, які послідовно реалізуються впродовж проходження окремих його етапів, є виявлення чинників, видів і галузей підвищеного ризику; аналіз і оцінка ступеню ризику; аналіз прийнятності даного рівня ризику для підприємства; розробка, у разі необхідності, заходів з попередження чи уникнення ризику; у випадку, коли ризикова подія настала, – вжиття заходів з максимально можливого відшкодування заподіяної шкоди [2; 4; 5; 9].

В сучасних умовах господарювання особливості управління економічним ризиком підприємства можна виділити на всіх його етапах, а від адек-

ватності їх врахування залежить дівість протидії ризику та ефективність господарювання підприємства, темпи його економічного розвитку тощо.

Відповідно до складу та послідовності етапів управління економічним ризиком у статті пропонується згрупувати сучасні його особливості наступним чином:

- особливості проведення якісного аналізу ризику;
- особливості здійснення кількісного аналізу ризику;
- особливості обґрунтування та реалізації протиризикових заходів;
- організаційні аспекти управління ризиком.

Відносно проведення якісного аналізу ризику слід звернути увагу на стрімко змінюючийся останнім часом перелік чинників економічного ризику та істотне посилення їх дії.

До чинників, які наразі відіграють найістотнішу роль у розвитку окремих підприємств і національної економіки загалом, насамперед, належать:

- нестабільна геополітична ситуація;
- зростання цін на енергоносії на фоні зниження світових цін на первинні енергоресурси, зокрема, на нафту; дефіцит цих ресурсів і зміни умов їх постачання;
- введення обмежень на експортні постачання вітчизняних товарів;
- скорочення промислового виробництва, посилення галузевих ризиків;
- падіння ВВП;
- прискорення темпів інфляції;
- падіння курсу гривні;
- зростання зовнішнього боргу та погіршення перспектив щодо його повернення, значний кредитний ризик;
- скорочення золотовалютних резервів;
- зростання дефіциту державного бюджету;
- скорочення платоспроможного попиту населення;
- істотні інфляційні очікування та зростання соціальної напруженості;
- втрата довіри до банківської системи, значний відток депозитів і скорочення кредитних ресурсів банків;
- нестабільність ситуації на Сході України;
- спекулятивні дії деяких учасників різних сегментів ринку, високий рівень корупції та ін. [7; 14; 15; 16].

Ці чинники мають зовнішнє походження щодо окремого підприємства, що зумовлює вкрай обмежені можливості для реагування на них, але ігнорування цих чинників також становить небезпеку. Крім того, зазначені чинники є взаємопов'язаними та підсилюють дію одного, до того ж, поряд з чинниками ризику, котрі виникають та посилюються, продовжують діяти й інші чинники, які виникли раніше, що також погіршує ситуацію. Зміни політичного курсу країни, який визначає економічний курс її розвитку; зміни розстановки політичних сил у країні, істотні кадрові перестановки в уряді та у регіональних і місцевих органах виконавчої влади, введення нових нормативно-правових актів і зміни у чинних документах вносять елементи невизначеності у процес функціонування всіх господарюючих суб'єктів.

Для цих чинників ризику має різноманітні негативні прояви та наслідки для національної економіки, відображенням посилення яких є погіршення кредитного рейтингу України, який періодично складають провідні рейтингові агенства, зокрема, Fitch Ratings, Moodi's, Standart & Poor's [15].

Це також зумовлює ускладнення залучення кредитних ресурсів, погіршення перспектив отри-

мання міжнародної фінансової допомоги з різних джерел (МВФ, ЄБРР, Європейського інвестиційного банку, прямої допомоги від країн ЄС, США та Японії), згорання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, погіршення економічних показників діяльності підприємств, зменшення їх економічного потенціалу та погіршення перспектив розвитку, а, отже, й подальший економічний спад.

Особливості здійснення кількісного аналізу ризику полягають у тому, що через численність та динамічність, а також посилення взаємопов'язаних чинників економічного ризику зростає потреба у використанні більш складних методів його оцінювання, які потребують більших витрат часу, залучення фахівців більш високої кваліфікації. Певною мірою спростити та прискорити виконання цього завдання може дозволити застосування середовища Excel або сучасних автоматизованих систем управління проектами (Microsoft Project, Open Plan Professional, Spider Project, Sure Trek Project Manager, Primavera Project Planner (P3), Time Line, CA Super Project, Project Scheduler, Turbo Project, Artemis Views та ін.), описаних у [1, 8].

Деякі автори пропонують поділ сучасних програмних продуктів на наступні дві групи:

- інструментарій базового рівня (довідкові та методичні матеріали, програмне забезпечення аналізу ризику та аудиту «Cobra», програмне забезпечення аналізу ризику та аудиту «Software Tool»);
- програмне забезпечення повного аналізу ризиків (Information Security Police, SOS-INTERACTIVE «ONLINE» SECURITY POLICIES AND SUPPORT, Security Professionals Guide).

Ці програмні продукти є електронними довідниками з певних практичних аспектів реалізації політики безпеки згідно стандарту ISO 17799 [10]. Слід відзначити, що придбання зазначених програмних продуктів потребує значних витрат коштів і потужної комп'ютерної техніки, але за умов небезпеки зазнати значних втрат ці витрати є виправданими.

Таким чином, за результатами комплексного аналізу й оцінки можливо зробити обґрунтований вибір найбільш безпечного варіанту господарського рішення (стратегії, проекту) та сформулювати заходи з мінімізації ризику.

Особливості обґрунтування та реалізації протиризикових заходів полягають у якомого ретельнішому їх здійсненні; обрані протиризикові заходи мають бути якомога дівішими та повинні застосовуватися не відокремлено, а комплексно. Крім того, необхідно приділяти особливу увагу оцінці доцільності застосування певних протиризикових заходів з погляду їх доступності та ефективності. У разі перевищення витрат на придбання ресурсів для здійснення протиризикових заходів над величиною відверненого збитку у разі настання певних ризикових подій слід відхилити рішення про застосування цих заходів. Це фактично є уникненням ризику, яке призводить до зростання ризику втрачених можливостей, але за сучасних умов, коли експерти дають високі оцінки економічного ризику, уникнення ризику шляхом відтермінування певних проектів у часі та згорання ділової активності, на жаль, іноді є єдиною можливим шляхом, яким змушені йти більшість підприємців. Специфічними засобами зниження економічного ризику за сучасних умов є поліпшення умов ведення бізнесу, боротьба з корупцією, заходи з послаблення дії встановлених чинників ризику.

Також слід зупинитися й на особливостях, пов'язаних з організаційними аспектами управління ризиком. Ускладнення умов господарювання

спонукає удосконалення організаційних аспектів управління ризиком. Належне здійснення ризик-менеджменту на підприємстві передбачає наявність певного органу (підрозділу) з управління ризиком, який використовуватиме певні ресурси та виконуватиме визначені функції. Цей підрозділ має очолювати ризик-менеджер, який бере участь у прийнятті ризикованих рішень, розробляє заходи щодо зниження ризику та взаємодіє з іншими менеджерами підприємства.

До основних функцій менеджера з управління ризиком належать:

- прогнозування стану розвитку об'єкту управління на основі наявних тенденцій;
- формування організаційної структури управління ризиком на підприємстві;
- розробка основних положень та інструкцій з ризик-менеджменту на підприємстві;
- забезпечення узгодженості роботи всієї команди ризик-менеджменту;
- мотивація працівників всіх ланок управління ризиком;
- контроль функціонування системи ризик-менеджменту та коригування відхилень від намічених результатів [6, 11].

Підрозділ підприємства з управління ризиком має вирішувати питання щодо виявлення ризику, статистичної та реєстраційної обробки інцидентів, розробки та реалізації заходів з підвищення безпеки підприємства, здійснення страхової діяльності, розробки стратегії й тактики управління ризиком на підприємстві, які слід зафіксувати у відповідних документах, зокрема, положенні та керівництві з управління ризиками [6, 13].

Положення з управління ризиком містить результати аналізу ризику та основні моменти управлінської стратегії підприємства у цій галузі. У ньому має бути наведено розподіл повноважень і відповідальності щодо управління ризиком між різними структурними підрозділами. Керівництво з

управління ризиком визначає конкретні дії й вказівки щодо вирішення кожного конкретного завдання управління ризиком, зокрема, відповідальних осіб, які мають оцінювати можливі втрати, визначати умови страхування, обмежувати збитки у випадку настання ризикових подій та ін. [13].

На невеликих підприємствах окремий відділ з управління ризиком може й не створюватися, а посаду ризик-менеджера може за сумісництвом займати інший менеджер, хоча зі збільшенням розміру підприємства потреба у виокремленні посади ризик-менеджера та відділу управління ризиком зростає.

Сучасні концепції управління ризиком на підприємстві тісно пов'язані з його інформаційною безпекою та значною мірою визначають її рівень. У зв'язку з цим закордонні інститути стандартів та організації, що спеціалізуються на проблемах інформаційної безпеки, представляють різноманітні концепції управління ризиками, зокрема, концепція Британського стандарту BS 7799, Германського BSI, концепція Національного інституту стандартів NIST 800-30, концепція MITRE та ін. Але практика свідчить про недостатнє поширення практичного застосування цих чи будь-яких інших стандартів з управління ризиком як на підприємствах розвинутих країн, так і на вітчизняних підприємствах. Переважно цими питаннями переймаються на підприємствах фінансового профілю [11].

Висновки й пропозиції. Таким чином, управління економічним ризиком є дієвим засобом забезпечення безпечного функціонування підприємства, що потребує вмілого застосування та ретельного обґрунтування конкретних заходів у межах його використання з урахуванням розглянутих особливостей. Подальші дослідження мають стосуватися вивчення переліку, особливостей прояву та взаємодії знов виникаючих та наявних чинників ризику, розробки та удосконалення підходів до їх аналізу, оцінки та обмеження потенційної негативної дії.

Список літератури:

1. Батенко Л. П. Управління проектами: навч. посіб. / Батенко Л. П., Загородніх О. А., Ліщинська В. В. – К.: КНЕУ, 2003. – 231 с.
2. Бузько И. Р. Экономический риск (методы анализа, оценки и ограничения): [монография] / И. Р. Бузько. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1996. – 331 с.
3. Гунин В. Н. Управление инновациями: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 7. / В. Н. Гунин. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 272 с.
4. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків: навч. посіб. / [Л. І. Донець, О. В. Шепеленко, С. М. Баранцева, О. В. Сергеева, О. Ф. Веремейчик]. – [За заг. ред. Л. І. Донець]. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 472 с.
5. Івченко І. Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій: навч. посіб. / І. Ю. Івченко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
6. Клименко С. М. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризику: навч. посіб. / С. М. Клименко, О. С. Дуброва. – К.: КНЕУ, 2005. – 272 с.
7. Маляр Д. В. Екзотенні ризики корпоративного управління в Україні / Д. В. Маляр // Бізнес-інформ. – 2011. – № 12. – С. 135-138.
8. Минько А. А. Принятие решений с помощью Excel: учеб. пособ. / А. А. Минько. – М.: Эксмо, 2007. – 240 с.
9. Останкова Л. А. Аналіз, моделювання та управління економічними ризиками: навч. посіб. / Л. А. Останкова, Н. Ю. Шевченко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 256 с.
10. Симонов С. Технологии и инструментарий для управления рисками / С. Симонов. Информационный бюллетень Jet Info. № 2(117), Издатель компания Джет Инфо Паблишер, 2003. – 32 с.
11. Управление предпринимательскими рисками: [монография] / [Е. В. Иода, Ю. В. Иода, Л. Л. Мешкова, Е. Н. Болотина]. – [2-е изд., испр. и перераб.]. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. ун-та, 2012. – 212 с.
12. Уродовских В. Н. Управление рисками предприятия: учеб. пособ. / В. Н. Уродовских. – М.: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2011. – 168 с.
13. Хохлов Н. В. Управление рисками: учеб. пособ. / Н. В. Хохлов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА. – 2001. – 239 с.
14. Чепурко В. В. Валютный риск в Украине: причины, факторы, последствия / В. В. Чепурко // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2009. – № 4. – С. 25-32.
15. S&P: кредитный риск в экономике Украины останется «чрезвычайно высоким» / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bankir.ru/novosti/s/s-p-kreditnyi-risk-v-ekonomike-ukrainy-ostanetsya-chrezvychaino-vysokim-10086190/>
16. 2014 Political Risk Map [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.aon.com//Aon Risk services>

Логвинова О.П.

Институт химических технологий

Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИМ РИСКОМ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Аннотация

Обоснована необходимость управления экономическим риском в современных условиях хозяйствования. Доказана целесообразность управления риском как средства успешного хозяйствования и устойчивого развития предприятия. Обобщены особенности управления риском в современных условиях хозяйствования в соответствии с этапами процесса управления риском. Изучены наиболее актуальные факторы риска в деятельности отечественных предприятий. Рассмотрены наиболее современные методы и средства анализа и оценки риска, а также его снижения.

Ключевые слова: риск, управление риском, особенности управления риском, анализ риска, факторы риска.

Logvinova O.P.

Institute of Chemical Technologies

East Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl

FEATURES OF MANAGEMENT ECONOMIC RISK ARE IN MODERN TERMS OF MENAGE

Summary

The necessity of management an economic risk is grounded for the modern terms of management. The fitness of management a risk is proved as to the mean of successful menage and steady development of enterprise. The features of management a risk are generalized at the modern terms of menage in accordance with the stages process of management a risk. The most actuality factors of risk are studied in activity of domestic enterprises. Modern methods and facilities of analysis and risk estimation, and also his declines, are considered.

Keywords: risk, risk management, features of management a risk, analysis of risk, risk factors.

УДК 331.101.3:65-01(477)

ТЕОРІЇ МОТИВАЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ДОСЯГНЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ ПІДПРИЄМСТВА

Лопачук І.А., Василькова К.В., Міхальова А.В.

Буковинський державний фінансово-економічний університет

У статті визначено сутність мотивації персоналу, як фактора підвищення ефективності діяльності підприємств за сучасних умов господарювання. Розкрито зміст теорій мотивації персоналу та їх застосування. Узагальнено сучасні підходи до класифікації методів мотивації. Проаналізовано вплив мотиваційних методів управління персоналом на досягнення цілей підприємства. Доведено нерозривність проведення кадрової політики на підприємстві з дієвою мотиваційною системою управління.

Ключові слова: мотивація, теорії мотивації, методи мотивації, потреби, стимулювання та ін.

Постановка проблеми. В умовах соціально-економічного розвитку, що склалися в Україні, неефективне використання людських ресурсів, від діяльності яких значною мірою залежить підйом вітчизняної економіки, підвищення добробуту та якості життя громадян, призводить до зниження продуктивності праці, відсутності відповідного прибутку, скорочення бюджету і ВВП. Ключовим фактором успіху у вирішенні даної проблеми є мотивація високопродуктивної праці персоналу підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній літературі накопичено значний досвід вивчення та аналізу впливу мотивації на діяльність персоналу. Свій внесок у вирішення цих проблем зробили такі вчені-економісти: А. Сміт, Ф. Тейлор, Г. Емерсон, Е. Мейо; всесвітньо відомі автори теорій мотивації – А. Маслоу, К. Альдерфер, Д. Мак-Клелланд, Ф. Герцберг,

Д. Мак-Грегор, В. Оучи, В. Врум, С. Адамс, а також зарубіжні та вітчизняні вчені – О. І. Белова [1], Д. М. Васильківський [2], К. В. Ковальська [3], О. А. Докучаєв [4], С. О. Корецька С.О. [5], О. В. Попова [6], А. Г. Семенов [7] та ін.

Постановка завдання полягає у визначенні сутності та змісту поняття «мотивація», розкриття змісту теорій мотивації та впливу методів мотивації персоналу на досягнення цілей підприємства.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є висвітлення теорій та методів мотивації персоналу, що застосовуються на підприємствах за сучасних умов господарювання.

Виклад основного матеріалу. Поняття мотивації тісно пов'язано з проблемою керування персоналом. Нові економічні відносини, породжені перехідним періодом, висувають і нові вимоги до управління персоналом. Це не тільки підбір, навчання і вла-